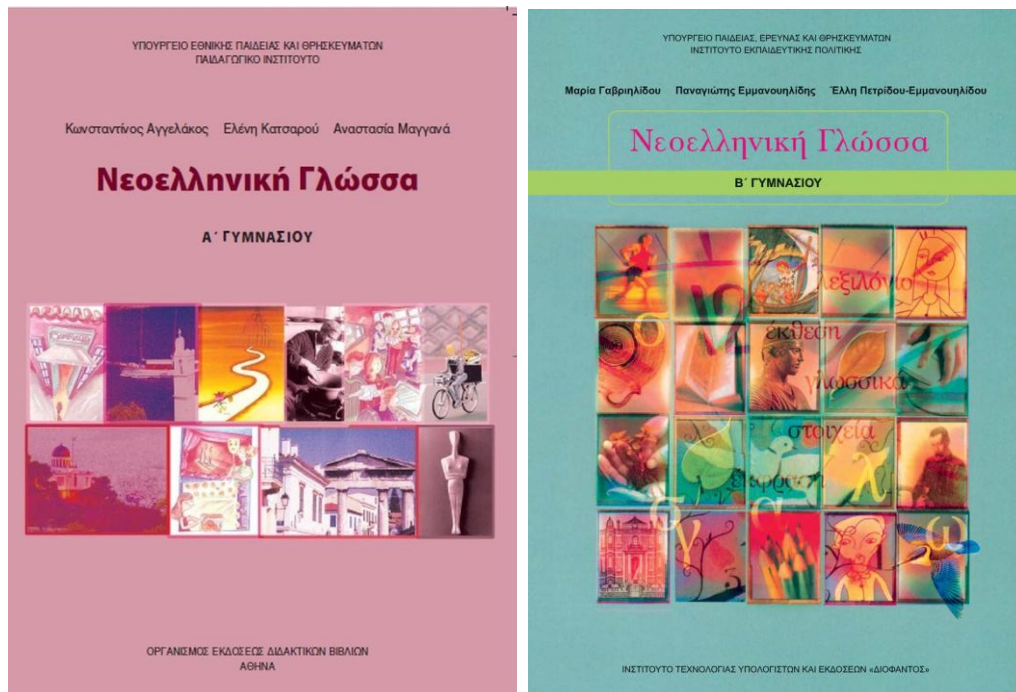

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ **Επανάληψη βασικών εννοιών** **από την ύλη της** **Α' και της Β' Γυμνασίου**

Οι λέξεις στην ελληνική γλώσσα σχηματίζονται με δύο τρόπους:

α) με τη διαδικασία της παραγωγής από μια άλλη λέξη, από ένα κοινό θέμα, στο οποίο μπαίνει διαφορετική παραγωγική κατάληξη:

Γράφω (θέμα γραφ- : γραφ-έας, γραφ-είο, γράφ-ημα, γραφ-ικός, γράμμα, γραμματική...)

Δηλαδή το θέμα στην παράγωγη λέξη μπορεί να δίνεται απaráλλακτο ή με μετασχηματισμό:

γράφ + μα = γράμμα

β) με τη διαδικασία της σύνθεσης, όπου ενώνονται δυο διαφορετικά θέματα και δίνουν μια νέα λέξη:

σπανάκι και πίτα: σπανακόπιτα,

άσπρος και μαύρος: ασπρόμαυρος

Κάθε σύνθετη λέξη περιλαμβάνει τα συνθετικά της μέρη, συνήθως το πρώτο και το δεύτερο συνθετικό, εκτός κι αν είναι πολυσύνθετη: σκουληκομυρμηγκότρυπα.

Τα είδη των σύνθετων λέξεων είναι τα εξής:

Παρατακτικά σύνθετα: μαχαιροπίρουνα, μπινοβγαίνω, βορειοδυτικά, ασπρόμαυρος. Τα δυο συνθετικά παρατάσσονται το ένα δίπλα στο άλλο

Προσδιοριστικά σύνθετα: σπανακόπιτα, ξινόμηλο, κατάμαυρος. Το πρώτο συνθετικό προσδιορίζει το δεύτερο.

Κτητικά σύνθετα: καστανομάλλα, ξεροκέφαλος, σκληρόκαρδος. Δείχνουν εκείνο το πρόσωπο ή πράγμα που έχει κάτι.

Αντικειμενικά σύνθετα: κρεοπώλης, βιβλιοπώλης, νεροχύτης, καντηλανάφτης. Το δεύτερο συνθετικό δείχνει μεταβατικό ενεργητικό ρήμα και το πρώτο δείχνει το αντικείμενο του ρήματος.

Η πρόταση

1. Είδη προτάσεων ανάλογα με τα συστατικά τους

Πρόταση είναι το μεγαλύτερο σύνολο λέξεων που είναι γραμματικά οργανωμένο, ώστε να δίνει νόημα.

Οι προτάσεις συνδυαζόμενες μεταξύ τους σχηματίζουν ευρύτερες **περιόδους του λόγου** και αυτές με τη σειρά τους συναρμόζονται σε μεγαλύτερα τμήματα, στις **παραγράφους του λόγου**, που ξεχωρίζουν μεταξύ τους, αναπτύσσοντας ένα επιμέρους θέμα.

Μια πρόταση, η οποία έχει ολοκληρωμένο νόημα, μας δίνει απάντηση στις ερωτήσεις **«ποιος»** και **«τι»** και από την οποία δεν μπορούμε να αφαιρέσουμε τίποτα, λέγεται **απλή πρόταση**, π.χ. *Η Άννα είδε τον Γιώργο.*

Οι συνθήκες της επικοινωνίας μάς αναγκάζουν ή μας επιτρέπουν να προσθέτουμε ή να αφαιρούμε στοιχεία/λέξεις από τις προτάσεις μας.

Έτσι:

- Η πρόταση από την οποία λείπουν στοιχεία / λέξεις λέγεται **ελλειπτική**, π.χ. *Σήμερα Μαθηματικά, αύριο Χημεία και τέρμα.*
- Η πρόταση που εκτός από τα βασικά έχει κι επιπλέον στοιχεία λέγεται **επαυξημένη**, π.χ. *Ο Πέτρος βοήθησε πολύ με το χιούμορ του.*
- Η πρόταση που περιέχει δυο ή περισσότερες φορές έναν κύριο όρο (το υποκείμενο, το κατηγορούμενο ή το αντικείμενο) λέγεται **σύνθετη**, π.χ. *Ο Πέτρος κι ο Μπάμπης είναι φίλοι και συμμαθητές.*

2. Είδη προτάσεων, ανάλογα με τη σημασία τους και τα σημεία στίξης

- Οι προτάσεις που χρησιμοποιούμε συνήθως για να δώσουμε μια πληροφορία λέγονται **αποφαντικές**,

π.χ. *Το μάθημα αρχίζει στις 8:00 το πρωί. Σ' αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε τελεία.*

- Οι προτάσεις που χρησιμοποιούμε συνήθως για να ζητήσουμε μια πληροφορία λέγονται **ερωτηματικές**,

π.χ. *Τι ώρα αρχίζει το μάθημα; Σ' αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε ερωτηματικό.*

- Οι προτάσεις που χρησιμοποιούμε συνήθως για να ζητήσουμε από κάποιον να κάνει κάτι ή να τον παρακαλέσουμε για κάτι λέγονται **προστακτικές**, π.χ. *Μπείτε στην τάξη. Σ' αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε τελεία ή θαυμαστικό.*

- Οι προτάσεις που εκφράζουν ένα έντονο συναίσθημα λέγονται **επιφωνηματικές**, π.χ. *Τι ωραία μέρα!*

Σ' αυτές τις προτάσεις, όταν γράφουμε, βάζουμε θαυμαστικό.

Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε διαφορετικά είδη προτάσεων (π.χ. αποφαντική, ερωτηματική, προστακτική, επιφωνηματική) για να πετύχουμε τον σκοπό μας στην επικοινωνία.

Η επιλογή μας εξαρτάται κυρίως από τον ακροατή μας (ποιος είναι, τι σχέση έχουμε μαζί του), από τον τρόπο που μεταδίδεται το μήνυμα και τις συνθήκες επικοινωνίας (αν μιλάμε από το τηλέφωνο ή «πρόσωπο με πρόσωπο», αν είμαστε μπροστά σε άλλους ή μόνοι με τον συνομιλητή άλλους).

Έτσι, μπορούμε να ζητήσουμε μια πληροφορία χρησιμοποιώντας όχι μόνο ερωτηματικές προτάσεις, αλλά και αποφαντικές ή προστακτικές, π.χ.

- *Θα ήθελα να μου πει κάποιος τις ώρες των μαθημάτων.*
- *Πες μου τις ώρες των μαθημάτων.*
- *Ποιες είναι οι ώρες των μαθημάτων;*

Οι προτάσεις που δεν έχουν άρνηση λέγονται **καταφατικές**.

Οι προτάσεις που περιέχουν άρνηση [δε(ν), μη(ν)] λέγονται **αρνητικές**.

Η ίδια ακριβώς πρόταση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δηλώσουμε ή να ρωτήσουμε κάτι, για να εκφράσουμε απορία, θαυμασμό, έκπληξη κτλ., π.χ.

- *Άρχισε το σχολείο.*
- *Άρχισε το σχολείο;*
- *Άρχισε το σχολείο!*

B.

Παράγραφος.

Η παράγραφος είναι σημαντικό στοιχείο για την οργάνωση ενός κειμένου. Όμως και η ίδια είναι ένα κείμενο με αρκετή αυτονομία.

Η παράγραφος είναι ένα ενιαίο κείμενο, με αρχή, ανάπτυξη και τέλος. Έχει την αυτονομία της, αφού αναπτύσσεται μια ιδέα ή η πλευρά ενός θέματος, αλλά ταυτόχρονα συνδέεται με την επόμενη παράγραφο και όλες μαζί διαμορφώνουν ένα κείμενο.

Στην αρχή της παραγράφου εντοπίζουμε-γράφουμε το θέμα που αναλύεται παρακάτω σε προτάσεις.

Συνδέουμε τις προτάσεις στο εσωτερικό της παραγράφου με κατάλληλες **συνδετικές λέξεις** που δηλώνουν επεξήγηση, παράδειγμα, συμπέρασμα, αντίθεση κτλ. . Η μια παράγραφος πρέπει να ξεχωρίζει από την άλλη, γι' αυτό αφήνουμε περιθώριο στην αρχή κάθε παραγράφου.

Αποτελείται από τρία μέρη (όπως και μία ολοκληρωμένη έκθεση), δηλαδή από:

α.) **τη θεματική πρόταση (τον πρόλογο της παραγράφου),**

β.) **τις λεπτομέρειες (το κύριο θέμα, τα στοιχεία ανάπτυξης της παραγράφου) και**

γ.) **την κατακλείδα (συμπέρασμα).**

Παράδειγμα δύο συνεχόμενων παραγράφων

Ένιωθα πολύ άσχημα εκείνο το βράδυ. Μου πονούσε φοβερά το κεφάλι και δεν είχα καθόλου όρεξη για φαγητό. Τα πόδια μου δεν με κρατούσαν όρθιο. Ήταν φανερό ότι είχα εξαντληθεί από την κούραση της καινούργιας μου δουλειάς, μιας δουλειάς που κράτησε δέκα ολόκληρες ώρες, από το πρωί ως το απόγευμα. Έπρεπε οπωσδήποτε να ξαπλώσω, για να μπορέσω να συνέλθω.

Αντίθετα από μένα, τα αδέρφια μου ήταν γεμάτα κέφι. Οι δουλειές τους είχαν τελειώσει το μεσημέρι και, αφού κοιμήθηκαν μια-δυο ώρες, ήταν πια ξεκούραστοι. Τους βρήκα όταν έπαιζαν τάβλι κι έλεγαν αστείες ιστορίες. Μετά το βραδινό φαγητό, άνοιξαν την τηλεόραση, παρακολουθούσαν έναν ποδοσφαιρικό αγώνα, σχολίαζαν τις φάσεις, γελούσαν και ξεφώνιζαν. Μετά το τέλος του αγώνα βγήκαν για νυχτερινό περίπατο.

Η θεματική πρόταση περιέχει την κύρια ιδέα της παραγράφου (Ανά παράγραφο: Ένιωθα πολύ άσχημα εκείνο το βράδυ - Αντίθετα από μένα, τα αδέρφια μου ήταν γεμάτα κέφι.)

Οι λεπτομέρειες αποτελούν την ανάπτυξη της θεματικής πρότασης. (Ανά παράγραφο: *Μου πονούσε... ως το απόγευμα. - Οι δουλειές τους είχαν τελειώσει... γελούσαν και ξεφώνιζαν.*)

Η πρόταση κατακλείδα, συνοψίζει όσα αναλύθηκαν σχετικά με την κύρια ιδέα της παραγράφου ή απλώς κλείνει την παράγραφο. (Ανά παράγραφο: *Έπρεπε οπωσδήποτε να ξαπλώσω, για να μπορέσω να συνέλθω.- Μετά το τέλος του αγώνα βγήκαν για νυχτερινό περίπατο.*)

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΡΑΦΩΝ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ανάλογα με τον τρόπο ανάπτυξής τους διακρίνουμε:

Παραγράφους με αιτιολόγηση μιας άποψης: Η αιτιολόγηση γίνεται με επιχειρήματα.

Παραγράφους με διαίρεση μιας έννοιας στα συστατικά της μέρη: Δείχνουμε την έννοια που θα αναλύσουμε κατά μέρη.

Παραγράφους με ορισμό μιας έννοιας: Δίνουμε τον ορισμό μιας έννοιας με σύντομο και σαφή τρόπο.

Παραγράφους με παρουσίαση στοιχείων-παραδειγμάτων από την Ιστορία ή και από τη σύγχρονη κοινωνική-καθημερινή μας ζωή.

Παραγράφους με σύγκριση-αντίθεση απόψεων ή χαρακτήρων: Η σύγκριση γίνεται μέσα στην ίδια παράγραφο. Επίσης γίνεται και μεταξύ διαδοχικών παραγράφων.

Παραγράφους με συνδυασμό διαφόρων τρόπων ανάπτυξης

Γ.

Περιγραφή, περίληψη, πλαγιότιτλοι, αφήγηση, επιχειρηματολογία

Η περιγραφή

Με τον όρο **περιγραφή** εννοούμε την αναπαράσταση μέσα από τον λόγο χώρων, προσώπων, αντικειμένων, φαινομένων κτλ.

- Η περιγραφή ως είδος κειμένου συνδέεται κυρίως με τον **ΧΩΡΟ**.
- Ακολουθεί πορεία από το γενικό στο ειδικό, από γενικές εικόνες σε λεπτομερειακές.
- Το σημείο περιγραφής μπορεί να είναι σταθερό, όταν ο συγγραφέας μένει ακίνητος και από εκεί περιγράφει τον χώρο, ή μπορεί να κινείται μέσα στον χώρο.
- Η γλώσσα της περιγραφής χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, ακρίβεια, ζωντάνια και παραστατικότητα.

Στην περιγραφή τον κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζουν τα ουσιαστικά ονόματα και τα επίθετα.

Η αφήγηση

Με τον όρο αφήγηση εννοούμε την προφορική ή γραπτή παρουσίαση ενός γεγονότος ή μιας σειράς γεγονότων, πραγματικών ή φανταστικών.

- Η αφήγηση οργανώνεται με άξονα τον χρόνο, αλλά οι καταστάσεις συνδέονται αιτιολογικά μεταξύ τους.

Στην αφήγηση κυριαρχούν τα ουσιαστικά και τα ρήματα.

- Η αφήγηση ακολουθεί τη δομή που δίνεται στο παρακάτω σχήμα:

A. Πληροφορίες για τους ήρωες, τον χώρο, τον χρόνο και την κατάσταση από την οποία ξεκινά η αφήγηση

B. Η εξέλιξη της αφήγησης και η έκβασή της

Γ. Η λύση: η κρίση του αφηγητή για το νόημα της ιστορίας.

- Κύριος χρόνος της αφήγησης είναι ο αόριστος, αλλά χρησιμοποιείται και ο παρατατικός.

- Κύριο γνώρισμα της αφήγησης είναι οι συνδετικές λέξεις ή φράσεις που δείχνουν τη χρονική σειρά των γεγονότων και την αιτιολογική σχέση μεταξύ τους

-Σημαντικό στοιχείο της αφήγησης είναι **η θέση που παίρνει ο αφηγητής στα γεγονότα** της ιστορίας που αφηγείται. Μπορεί ο αφηγητής να κρατά μια **αντικειμενική στάση**, όταν παρουσιάζει με ουδέτερο τρόπο τα γεγονότα, ή μια

υποκειμενική στάση, όταν εκφράζει, μαζί με τα γεγονότα, προσωπικά του συναισθήματα ή διατυπώνει σχόλια.

- Ο αφηγητής μπορεί να επιλέξει:

α. τη χρονολογική ευθύγραμμη παράθεση των γεγονότων,

β. να αρχίσει την αφήγησή του από τη μέση της υπόθεσης και, ώσπου να τελειώσει την αφήγησή του, να βρει την ευκαιρία να αφηγηθεί και τα αρχικά γεγονότα ή ακόμα να προσθέσει σχετικές με το θέμα του ιστορίες.

Π.χ.: Στην «Οδύσσεια» και στην «Ιλιάδα» ο Όμηρος γνωρίζουμε ότι αφηγείται τις περιπέτειες του Οδυσσέα κατά την επιστροφή του στην πατρίδα του και τον τρωικό πόλεμο αντίστοιχα. Όμως τόσο στο ένα έπος όσο και στο άλλο ο ποιητής χρησιμοποιεί έναν τρόπο αφήγησης που αρχίζει «από τη μέση των πραγμάτων» και τα προηγούμενα τα δίνει με **«αναδρομικές αφηγήσεις»** στο παρελθόν. Επίσης, δίνει εκ των προτέρων γεγονότα που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον (**«πρόδρομες αφηγήσεις»** ή **προοικονομίες**)

Η επιχειρηματολογία

• Σε μια συζήτηση ή σε ένα κείμενο, για να υποστηρίξουμε τις θέσεις μας ή για να αντικρούσουμε τις θέσεις άλλων, χρησιμοποιούμε **επιχειρήματα**.

Η χρήση επιχειρημάτων μάς βοηθάει να κατανοήσουμε ποιες θέσεις είναι ορθότερες ή πιο σημαντικές από άλλες και κυρίως να πείσουμε τους άλλους για την ορθότητα των θέσεών μας.

• Είδη απλών επιχειρημάτων, **είναι τα επιχειρήματα διά μέσου παραδειγμάτων και τα επιχειρήματα με αιτίες**, που είναι συνηθισμένα τόσο στις καθημερινές συζητήσεις όσο και στα κείμενα.

Μια αποτελεσματική μέθοδος επιχειρηματολογίας είναι η **κλιμάκωση των επιχειρημάτων μας, σαν να ανεβαίνουμε δηλ. μια σκάλα και βαδίζουμε από το λιγότερο σημαντικό στο πιο καίριο**.

Η περίληψη

Η περίληψη είναι ένα σύντομο κείμενο το οποίο συμπυκνώνει το βασικό περιεχόμενο ενός μεγαλύτερου κειμένου και μας πληροφορεί γι' αυτό.

- Η περίληψη μπορεί να λάβει πολλές μορφές: μπορεί να είναι ο τίτλος ενός κειμένου ή μιας παραγράφου, όπως επίσης και η σύντομη απόδοση του περιεχομένου ενός βιβλίου. Εξάλλου, συναντάμε τον περιληπτικό λόγο καθημερινά σε τίτλους ειδήσεων, διαφημίσεις, αγγελίες κτλ.
- Σ' αυτή την ενότητα θα μάθουμε τα βασικά βήματα για την περίληψη, τα οποία είναι:

Η προσεκτική ανάγνωση του αρχικού κειμένου.

Ο εντοπισμός του κεντρικού θέματος (θεματικού κέντρου) του κειμένου.

Η μελέτη της δομής των παραγράφων του κειμένου και η υπογράμμιση των βασικών λέξεων.

Η γραφή σύντομων πλαγιότιτλων σε κάθε παράγραφο. Η πρόταση που γράφουμε δίπλα σε κάθε παράγραφο *αποδίδοντας σύντομα και περιεκτικά το νόημά της* λέγεται **πλαγιότιτλος**.

Η γραφή της περίληψης πρέπει με ιδιαίτερη προσοχή:

- να ξεκινά είτε με αναφορά στο κείμενο/συγγραφέα είτε απευθείας
- να αξιοποιεί με προσοχή τις απαραίτητες συνδετικές λέξεις
- να περιέχει την κύρια θέση και τις βασικές ιδέες του κειμένου
- να έχει πληροφοριακό ύφος και να μη σχολιάζει το κείμενο
- να μην υπερβαίνει τον αριθμό λέξεων που έχει οριστεί.

Δ.

Περίοδοι λόγου (Προτάσεις- Λέξεις- Όροι των προτάσεων)

Ένα τμήμα του λόγου που εκτείνεται από τελεία σε τελεία λέγεται «περίοδος του λόγου».

Η «περίοδος του λόγου» μπορεί να αποτελείται από μία ή και από περισσότερες **προτάσεις**.

Η πρόταση είναι η βασικότερη μονάδα του λόγου και τμήματά της είναι **οι λέξεις**, οι συνδυασμοί και οι ομάδες των λέξεων που την απαρτίζουν. Οι λέξεις αποκτούν συγκεκριμένο λειτουργικό ρόλο και τον διαδραματίζουν μέσα στην πρόταση στην οποία εντάσσονται. Κάθε λέξη, επομένως, έχει διαφορετικό ρόλο

Π.χ.: Το **ρήμα** της πρότασης δείχνει κάποια ενέργεια, κάποια πράξη που διαδραματίζεται στην πρόταση, το **ουσιαστικό όνομα** δείχνει ποιο πρόσωπο ή πράγμα ενεργεί ή παθαίνει κάτι, αλλά μπορεί να δείχνει, σε άλλη περίπτωση, το πρόσωπο ή το πράγμα στο οποίο μεταβαίνει μια ενέργεια ή μια ιδιότητα προσώπου για το οποίο γίνεται λόγος. Το **επίθετο** συνοδεύει το ουσιαστικό όνομα και του αποδίδει ιδιότητα-ποιότητα, το **επίρρημα** φανερώνει πότε ή πώς έγινε μια ενέργεια, ένα γεγονός κ.λπ

Ο άνεμος	σήμερα	ξερίζωσε	το θεόρατο	δέντρο.
<u>Ουσιαστικό</u>	<u>επίρρημα</u>	<u>ρήμα</u>	<u>επίθετο</u>	<u>ουσιαστικό</u>
(Πρόσωπο ή πράγμα που ενεργεί)	(δείχνει το χρόνο της ενέργειας)	(δείχνει ενέργεια)	(αποδίδει ιδιότητα)	(Πρόσωπο ή πράγμα στο οποίο μεταβαίνει η ενέργεια)

Οι λέξεις κατατάσσονται σε κατηγορίες που ονομάζονται μέρη του λόγου. Η κατάταξη γίνεται ανάλογα με τη σημασία τους αλλά και τις μορφές με τις οποίες εμφανίζονται. Αν δηλαδή μια λέξη εμφανίζει διαφορετικούς τύπους, λέμε ότι **κλίνεται (κλιτή λέξη)** Αν όχι, τότε είναι **λέξη άκλιτη**.

Τα μέρη του λόγου:

ΚΛΙΤΑ

Άρθρο

Ουσιαστικό

Επίθετο

Αντωνυμία

Ρήμα

Μετοχή παθητικής φωνής(-μένος-η-ο)

ΑΚΛΙΤΑ

Επίρρημα

Πρόθεση

Σύνδεσμος

Επιφώνημα

Μετοχή ενεργητικής φωνής (-οντας, ώντας)

Προσοχή:

-Η αντωνυμία στο λόγο υποκαθιστά ένα ουσιαστικό όνομα, ώστε να μην επαναλαμβάνεται αυτό διαρκώς

- Το επίθετο (που είναι κλιτό μέρος του λόγου) δεν πρέπει να το συγχέουμε με το επίρρημα (άκλιτο μέρος του λόγου) που πολλές φορές έχει ίδια κατάληξη με το επίθετο

Π.χ. Τα **επίσημα** έγγραφα (έχουμε επίθετο που προσδιορίζει μια ιδιότητα του ουσιαστικού «έγγραφα»)

Ο υπουργός ταξίδεψε **επίσημα** στο εξωτερικό (έχουμε επίρρημα που συνοδεύει το ρήμα της πρότασης και δείχνει τον τρόπο με τον οποίο ταξίδεψε ο υπουργός: επισήμως, με επισημότητα, με επίσημο ρόλο).

Τα ουσιαστικά ονόματα οι αντωνυμίες και τα επίθετα έχουν **αριθμούς** (ενικό - πληθυντικό), **γένη**(αρσενικό - θηλυκό - ουδέτερο) και **πτώσεις** (ονομαστική, γενική αιτιατική, κλητική). Οι προσωπικές αντωνυμίες όπως και τα ρήματα έχουν **πρόσωπα** (πρώτο, δεύτερο και τρίτο πρόσωπο σε κάθε αριθμό).

Σε κάθε πρόταση μπορούμε να διακρίνουμε δυο βασικά μέρη:

1) την **«ονομαστική φράση»** που αποτελείται από το ουσιαστικό όνομα για το οποίο γίνεται λόγος στην πρόταση και από τις λέξεις που το συνοδεύουν και αποτελούν μαζί του ένα «ονομαστικό σύνολο»

και 2) τη **«ρηματική φράση»** που αποτελείται από το ρήμα της πρότασης μαζί με τις λέξεις που εξαρτώνται από το ρήμα και το προσδιορίζουν αποτελώντας μαζί του ένα «ρηματικό σύνολο»

Στην ονομαστική φράση μαζί με το ουσιαστικό όνομα και το άρθρο που το συνοδεύει μπορεί να υπάρχει ένα επίθετο που προσδιορίζει το ουσιαστικό στην ίδια πτώση ή ένα άλλο ουσιαστικό σε άλλη πτώση που προσδιορίζει το πρώτο.

Στη ρηματική φράση μαζί με το ρήμα μπορεί να υπάρχουν ουσιαστικά ονόματα στα οποία μεταβαίνει η ενέργεια ή που αποδίδουν μια ιδιότητα, μπορεί επίσης να υπάρχουν επιρρήματα ή εμπρόθετοι προσδιορισμοί (= προθέσεις μαζί με ονόματα) που δείχνουν τόπο, χρόνο, σκοπό, αιτία κλπ....

Π.χ.: Οι ήρωες της ελληνικής επανάστασης αποτίναξαν τον τουρκικό ζυγό με μεγάλες θυσίες. (Πρόταση)

Η πρόταση αυτή αποτελείται από:

A) ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ: Οι ήρωες της ελληνικής επανάστασης

Περιέχει ένα μεγάλο «ονομαστικό σύνολο» που αποτελείται από: το **ουσιαστικό σε ονομαστική** που φανερώνει για ποιον γίνεται λόγος (οι ήρωες), το **ουσιαστικό σε γενική** που προσδιορίζει τους ήρωες (επανάστασης) και το **επίθετο επίσης σε γενική** που προσδιορίζει για ποια επανάσταση πρόκειται (της ελληνικής).

B) ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ: αποτίναξαν τον τουρκικό ζυγό με μεγάλες θυσίες

Περιέχει ένα μεγάλο «ρηματικό σύνολο», δηλαδή: το **ρήμα** που μας δείχνει τι συνέβη(αποτίναξαν) το **ουσιαστικό όνομα σε αιτιατική** που μας φανερώνει που πήγε η ενέργεια των ηρώων, ποιον αποτίναξαν οι ήρωες (το ζυγό) , το **επίθετο στην ίδια πτώση με το ουσιαστικό** που προσδιορίζει για ποιον ζυγό πρόκειται (τουρκικό) και τον **εμπρόθετο προσδιορισμό** (με μεγάλες θυσίες) που δείχνει τον τρόπο με τον

οποίο αποτίναξαν το ζυγό οι ήρωες, και αποτελείται από πρόθεση (με), ουσιαστικό (θυσίες) και επίθετο που προσδιορίζει το ουσιαστικό στην ίδια πτώση (μεγάλες)

Μέσα στην ονοματική και στη ρηματική φράση της πρότασης περιλαμβάνονται επομένως οι κύριοι όροι της: το υποκείμενο, το κατηγορούμενο ή το αντικείμενο που δένονται μαζί με το ρήμα και δίνουν το νόημα. Επίσης περιλαμβάνονται και όλα τα συμπληρώματά τους, οι προσδιορισμοί τους.

Ε.

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ-ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ-ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

ΤΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ

Υποκείμενο ονομάζεται εκείνο το μέρος της «ονοματικής φράσης», εκείνο το «ονοματικό σύνολο», και ποιο συγκεκριμένα εκείνο το όνομα μιας πρότασης που μας φανερώνει ποιος ενεργεί ή ποιος παθαίνει κάτι ή ποιος βρίσκεται στην κατάσταση που μας περιγράφει το ρήμα της πρότασης.

Το υποκείμενο μπορεί να είναι ουσιαστικό, αντωνυμία ή οποιαδήποτε άλλη λέξη (επίθετο, μετοχή, άκλιτη λέξη κτλ.) ή πρόταση, με άρθρο ή χωρίς άρθρο.

Βρίσκεται πάντα σε πτώση ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ και το εντοπίζουμε αν αναρωτηθούμε: «ποιος κάνει αυτό» ή «ποιος παθαίνει εκείνο» ή «ποιος βρίσκεται στην κατάσταση εκείνη» που μας φανερώνει το ρήμα της πρότασης

Το υποκείμενο παραλείπεται συχνά όταν είναι: α' ή β' πρόσωπο (και δε δίνεται έμφαση σε αυτό). Στο γ' πρόσωπο συνήθως παραλείπεται:

- όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα,
- όταν είναι μια γενική έννοια (π.χ. οι άνθρωποι),
- όταν μόνο ένα υποκείμενο μπορεί να εννοηθεί (π.χ. στις αρχές του 20ού αιώνα εφηύραν το τηλέφωνο, τον ασύρματο, τον κινηματογράφο, υποκείμενο: οι εφευρέτες)
- όταν το ρήμα δείχνει κάποιο φυσικό φαινόμενο.

Τα απρόσωπα ρήματα και οι απρόσωπες εκφράσεις έχουν ως υποκείμενο μια ολόκληρη πρόταση (με το ότι ή με το να).

Είναι γνωστό ότι με την επανάληψη μαθαίνουμε πολλά.

Έπρεπε να έρθεις αμέσως

Είναι ανάγκη να διαβάσεις συστηματικά!

- Το ρήμα συμφωνεί με το υποκείμενό του σε πρόσωπο και αριθμό.

- Όταν υπάρχουν περισσότερα από ένα υποκείμενα, το ρήμα μπαίνει σε πληθυντικό αριθμό και στο επικρατέστερο πρόσωπο (το α' είναι επικρατέστερο του β' και το β' του γ').

Το «ρηματικό σύνολο», η «ρηματική φράση» κάθε πρότασης μπορεί να αποτελείται από τις παρακάτω μορφές:

-ένα απλό ρήμα που δείχνει ενέργεια ή κατάσταση του υποκειμένου, χωρίς άλλα συμπληρώματα.

-ένα ρήμα που συνοδεύεται από κάποιο όνομα ή κάποιο επιρρηματικό προσδιορισμό (ή και από τα δυο μαζί), ώστε να προσδιοριστεί ακριβέστερα τι είναι ή τι κάνει ή τι παθαίνει το υποκείμενο.

ΤΟ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ

Κατηγορούμενο ονομάζεται ένα όνομα, ουσιαστικό ή επίθετο που αποδίδει μια ιδιότητα ή μια ποιότητα στο υποκείμενο ενός ρήματος. (Δηλαδή το τοποθετεί σε μια κατηγορία ομοειδών προσώπων ή πραγμάτων).

Το κατηγορούμενο βρίσκεται στην ίδια πτώση με το υποκείμενο, δηλαδή σε **ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ**.

Ο Γιάννης έγινε **γιατρός**.

Το έργο αυτό θεωρείται **σπουδαίο**.

Η Μαρία είναι **διευθύντρια** της σχολής.

Ο Πέτρος εκλέχτηκε **πρόεδρος** στο τμήμα του

Το ρήμα αυτό, επειδή συνδέει το υποκείμενο με το κατηγορούμενό του λέγεται **συνδετικό ρήμα**. Βασικότερα συνδετικά ρήματα στην ελληνική γλώσσα: *είμαι, γίνομαι, φανερόνομαι, λέγομαι, ονομάζομαι, εκλέγομαι, διορίζομαι, χειροτονούμαι, θεωρούμαι, κρίνομαι*

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

Η **διάθεση** ενός ρήματος αναφέρεται στη σημασία του ρήματος και στη σχέση που έχει με το υποκείμενό του και διακρίνεται σε **ενεργητική, παθητική, μέση και ουδέτερη**.

Τα ρήματα, ως προς τη διάθεσή τους, είναι

- **ενεργητικά**, όταν το υποκείμενο ενεργεί.

Ο Κώστας γράφει και η Μαρία διαβάζει.

Οι γονείς έφεραν δώρα στα παιδιά τους
Ο πατέρας εργάζεται σκληρά.

• **παθητικά**, όταν το υποκείμενο δέχεται ενέργεια ή παθαίνει κάτι από άλλον.

Ο άνθρωπος συχνά βασανίζεται από αρρώστιες.

Ο Αχιλλέας χτυπήθηκε από βέλος.

(Τα παθητικά ρήματα συνοδεύονται από το **ποιητικό αίτιο: από+ αιτιατική**, που φανερώνει από ποιον παθαίνει κάτι το υποκείμενο: από αρρώστιες, από βέλος)

• **μέσα**, όταν το υποκείμενο ενεργεί και η ενέργεια γυρίζει στο ίδιο.

Κάθε πρωί πλένομαι, χτενίζομαι και ντύνομαι (= πλένω-χτενίζω ντύνω τον εαυτό μου.)

• **ουδέτερα**, όταν το υποκείμενο ούτε ενεργεί ούτε παθαίνει κάτι, αλλά απλώς βρίσκεται σε μια κατάσταση.

Η γάτα κοιμάται κάτω από το τραπέζι.

Η διάθεση του ρήματος είναι ανεξάρτητη από τη φωνή στην οποία ανήκει· δηλαδή, ένα ρήμα μπορεί να βρίσκεται στην ενεργητική φωνή και να έχει παθητική διάθεση (Μαύρισα από τον ήλιο) ή να βρίσκεται στην παθητική φωνή και να έχει ενεργητική διάθεση (Χρειάζομαι χρόνο).

Τα ρήματα που δείχνουν ότι η ενέργεια του υποκειμένου δε μεταβαίνει σε κάτι άλλο λέγονται ενεργητικά **αμετάβατα**.

Τα ρήματα που δείχνουν ότι η ενέργεια του υποκειμένου μεταβαίνει σε άλλο πρόσωπο ή πράγμα λέγονται ενεργητικά **μεταβατικά**.

Πολλά ρήματα της νέας ελληνικής γλώσσας λειτουργούν στο λόγο πότε ως μεταβατικά και πότε ως αμετάβατα, σε διαφορετικό όμως κάθε φορά γλωσσικό περιβάλλον.

Π.χ. Αρχισε να βγάζει λόγο – Η εκδήλωση άρχισε μετά τις εννέα.

- Το πρόσωπο ή το πράγμα που δέχεται την ενέργεια ή την επίδραση του υποκειμένου ενός μεταβατικού ρήματος και αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της έννοιάς του λέγεται **αντικείμενο**.

ΤΟ αντικείμενο βρίσκεται σε πτώση ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ ή ΓΕΝΙΚΗ ή δίνεται με εμπρόθετο προσδιορισμό (σε + αιτιατική)

- Το αντικείμενο ενός μεταβατικού ρήματος μπορεί να είναι ουσιαστικό, αντωνυμία, αλλά και επίθετο, μετοχή και κάθε άλλο μέρος του λόγου και μια

πρόταση ολόκληρη με άρθρο ή χωρίς άρθρο μπροστά τους, όταν παίρνουν τη θέση ουσιαστικού.

- Τα μεταβατικά ρήματα που χρειάζονται ως συμπλήρωμα μία μόνο πτώση (ένα αντικείμενο) λέγονται **μονόπτωτα**.

Γράφω την εργασία μου

Πίνω ένα δροσερό αναψυκτικό

- Τα μεταβατικά που χρειάζονται ως συμπλήρωμα δύο πτώσεις (δύο αντικείμενα) λέγονται **δίπτωτα**. Από αυτά, το αντικείμενο που συνδέεται στενότερα με το ρήμα λέγεται **άμεσο**, ενώ το άλλο λέγεται **έμμεσο**, γιατί η ενέργεια του υποκειμένου του ρήματος απευθύνεται έμμεσα προς αυτό.

Φέραμε **δώρα στους φίλους μας** (Άμεσο είναι το αντικείμενο σε αιτιατική, που δείχνει πράγμα)

Για να βρω το άμεσο αντικείμενο ενός ρήματος σε μια πρόταση αναρωτιέμαι: τι κάνει το υποκείμενο του ρήματος.

Για να βρω το έμμεσο αντικείμενο αναρωτιέμαι: σε ποιον κάνει κάτι το υποκείμενο του ρήματος.

Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε ότι υπάρχουν πολλές φορές ενεργητικά ρήματα που συντάσσονται με δύο αιτιατικές. Από αυτές η μία είναι αντικείμενο του ρήματος, η άλλη όμως απλώς αποδίδει μια ποιότητα ή ιδιότητα στο αντικείμενο. Η δεύτερη αυτή αιτιατική ονομάζεται **κατηγορούμενο του αντικειμένου**

Π.χ.: Οι Αθηναίοι θεώρησαν τον *Αλκιβιάδη ένοχο* για την ιεροσυλία. (Η αιτιατική «ένοχο» είναι κατηγορούμενο του αντικειμένου «τον Αλκιβιάδη).

Τα ρήματα της ελληνικής γλώσσας, εκτός από τις φωνές (ενεργητική και παθητική) και εκτός από τις διαθέσεις για τις οποίες ήδη μιλήσαμε (ενεργητική, μέση, παθητική, ουδέτερη) διακρίνονται επιπλέον σε:

A) Σε οκτώ χρόνους: Ενεστώτα, Παρατατικό, Μέλλοντα Εξακολουθητικό, Μέλλοντα Συνοπτικό(στιγμιαίο), Αόριστο, Παρακείμενο, Υπερσυντέλικο και Συντελεσμένο Μέλλοντα.

B) Σε τρεις εγκλίσεις: Οριστική (που δείχνει πραγματικό γεγονός: *Διαβάζω με προσοχή*)

Υποτακτική (που εκφράζει επιθυμία ή προτροπή: *Να διαβάσετε προσεκτικά το κείμενο*) και **προστακτική** (που δίνει εντολές: *Διάβασε παρακάτω!*)

Γ) Σε δύο συζυγίες, ανάλογα με τον τονισμό της κατάληξής τους στο α' ενικό πρόσωπο της οριστικής του Ενεστώτα Ενεργητικής Φωνής:

Α' συζυγία: γράφω, παίζω, διαβάζω (κι όλα τα ρήματα που δεν τονίζονται στη λήγουσα)

Β' συζυγία: χτυπώ, τραγουδώ, περπατώ (κι όλα τα ρήματα που τονίζονται στη λήγουσα)

(Η β' συζυγία περιλαμβάνει ρήματα δύο επιμέρους τάξεων, ανάλογα με την κατάληξη στα β' και γ' πρόσωπο:

Α' τάξη: αγαπώ-αγαπάς-αγαπά.... **Β' τάξη:** μπορώ-μπορείς-μπορεί...)

Δ) Σε τρεις χρονικές βαθμίδες:

Παρόν (Ενεστώτας: γράφω , Παρακείμενος: έχω γράψει)

Παρελθόν (Παρατατικός: έγραφα, Αόριστος: έγραψα, Υπερσυντέλικος: είχα γράψει)

Μέλλον: (Μέλλοντας Εξακολουθητικός: θα γράφω, Μέλλοντας

Συνοπτικός: θα γράψω, Συντελεσμένος Μέλλοντας: θα έχω γράψει

Ε) Σε τρεις τρόπους που φανερώνουν το «ποιόν της ενέργειας» του ρήματος:

- Ποιόν ενέργειας που δείχνει διάρκεια ή επανάληψη φανερώνουν : Ο ενεστώτας, ο παρατατικός και ο εξακολουθητικός μέλλοντας

- Ποιόν ενέργειας συνοπτικό (χωρίς διάρκεια ή επανάληψη) φανερώνουν: Ο συνοπτικός μέλλοντας και ο αόριστος

- Ποιόν ενέργειας συντελεσμένο (που δείχνει πράξη ολοκληρωμένη) φανερώνουν: Ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος Μέλλοντας

Δηλαδή το ποιόν ενέργειας αφορά κάθε χρονική βαθμίδα.

ΟΝΟΜΑΤΙΚΟΙ (ΟΜΟΙΟΠΤΩΤΟΙ- ΕΤΕΡΟΠΤΩΤΟΙ) ΚΑΙ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Οι προσδιορισμοί είναι τα απαραίτητα συμπληρώματα των κύριων όρων των προτάσεων, για να αποδοθούν πολλά και διαφορετικά νοήματα. Διακρίνονται ανάλογα με την προέλευση και τη λειτουργία τους σε:

ΟΝΟΜΑΤΙΚΟΥΣ (δηλαδή σε ονόματα που προσδιορίζουν άλλα ονόματα) και σε **ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΥΣ:** δηλαδή επιρρήματα, λέξεις ή φράσεις που λειτουργούν σαν επιρρήματα, για να προσδιορίσουν διάφορες σημασίες (χρόνο, τόπο, ποσό, αιτία, σκοπό κλπ.)

Οι ονοματικοί προσδιορισμοί στα ελληνικά διακρίνονται σε ΟΜΟΙΟΠΤΩΤΟΥΣ, αν βρίσκονται στην ίδια πτώση με τη λέξη που προσδιορίζουν και σε ΕΤΕΡΟΠΤΩΤΟΥΣ, αν βρίσκονται δε διαφορετική πτώση (ετέραν πτώσιν) από τη λέξη που προσδιορίζουν.

Ομοιόπτωτοι προσδιορισμοί είναι

A) Ο επιθετικός προσδιορισμός: που αποδίδει μια μόνιμη, σταθερή ιδιότητα-ποιότητα στο προσδιοριζόμενο ουσιαστικό:

Ο καλός άνθρωπος πάντα είναι βοηθός στους φίλους.

Ήταν συνεχώς αμελής μαθητής

B) Ο κατηγορηματικός προσδιορισμός: που δείχνει μια πρόσκαιρη-παροδική ιδιότητα του προσδιοριζόμενου ουσιαστικού

Με κοφτερό και τροχισμένο το τσεκούρι έκοψε το θεόρατο δέντρο.

Ο κατηγορηματικός προσδιορισμός δεν παίρνει ποτέ άρθρο, ενώ το προσδιοριζόμενο από αυτόν ουσιαστικό πάντα παίρνει άρθρο.

Γ) Η παράθεση: που εντάσσει ένα συγκεκριμένο όνομα σε μια ευρύτερη κατηγορία:

Ο κ. Γιάννης, **ο σπιτονοικοκύρης** μου (= που είναι ο σπιτονοικοκύρης)

Η κ. Ιωάννου, **η φιλόλογος** της τάξης. (= η οποία είναι η φιλόλογος)

Η παράθεση ισοδυναμεί με αναφορική πρόταση.

Δ) Η επεξήγηση: που εξηγεί συγκεκριμένα *ποιο είναι το πρόσωπο ή πράγμα* που ανήκει σε ευρύτερη κατηγορία:

Μια φιλόλογος του σχολείου, **η κ. Ιωάννου** ανέλαβε το τμήμα μας (δηλαδή η συγκεκριμένη η κ. Ιωάννου)

Ο νοικοκύρης, **ο κ. Γιάννης** εισέπραξε σήμερα το ενοίκιο του σπιτιού

Δηλαδή η επεξήγηση είναι το αντίστροφο της παράθεσης.

Ετερόπτωτους προσδιορισμούς στα νέα ελληνικά έχουμε συνήθως στη γενική πτώση. Αυτοί είναι:

Η γενική κτητική (που φανερώνει τον κάτοχο, τον ιδιοκτήτη ενός πράγματος)
Ο ιδιοκτήτης του καταστήματος.

Η γενική του περιεχομένου
Το δοχείο του λαδιού

Η γενική της ιδιότητας
Άνθρωποι σημαντικού μορφωτικού επιπέδου

Η γενική του χρόνου
Οι γιορτές του χειμώνα

Η γενική του ποσού (των διαστάσεων, των μονάδων μέτρησης)
Φορτηγό δέκα τόνων
Δοχείο δεκαέξι λίτρων

Η γενική του σκοπού ή της χρήσης (που δείχνει για ποιο σκοπό υπάρχει ή χρησιμοποιείται κάτι)
Άλογα ιππασίας
Άρματα μάχης

Η γενική του δημιουργού ή δράστη (ΓΕΝΙΚΗ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ)
Μονομαχία Έκτορα και Αίαντα

(Αν, αντί για το ουσιαστικό μονομαχία, είχαμε το αντίστοιχο ρήμα *μονομαχούν*, τότε οι γενικές θα γίνονταν υποκείμενα του ρήματος σε ονομαστική: ο Έκτορας-ο Αίαντας)

Η γενική του αποδέκτη μιας ενέργειας (ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ)
Η εικονογράφηση του βιβλίου

(Αν, αντί για το ουσιαστικό εικονογράφηση, είχαμε το αντίστοιχο ρήμα *εικονογράφησαν*, τότε η γενική θα γινόταν αντικείμενο σε πτώση αιτιατική: το βιβλίο).

Επιρρηματικοί προσδιορισμοί στην ελληνική γλώσσα

Είναι τα μέρη του λόγου και οι συνδυασμοί τους σε φράσεις που δείχνουν μια επιρρηματική σημασία (τόπο, κίνηση ή στάση σε τόπο, τρόπο, χρόνο ποσό, σκοπό, αιτία, συμπέρασμα, κατάσταση, όργανο-μέσο, αναφορά, υπόθεση, εναντίωση...)

Μορφές επιρρηματικών προσδιορισμών

A) Τα επιρρήματα (τόπου, χρόνου, ποσότητας κλπ.: πάνω, κάτω, τότε, τώρα, αύριο, πολύ, λίγο...)

B) Οι εμπρόθετοι προσδιορισμοί [Δηλαδή οι προθέσεις: με, σε, για, ως, προς, κατά, μετά, παρά, από, χωρίς, δίχως, ίσαμε + ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ, ή μερικές φορές ΓΕΝΙΚΗ πτώση : στο σπίτι, από το σχολείο, προς τη δόξα, κατά πάντων...)

Γ) Οι επιρρηματικές μετοχές (π.χ.: χρονικές, τροπικές... : τρέχοντας, τραγουδώντας)

Δ) Οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις (χρονικές, υποθετικές, αιτιολογικές, τελικές(σκοπού), εναντιωματικές-παραχωρητικές, συμπερασματικές).

Ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

Βιβλίο ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A112/621/4004,17964/>

BIBΛΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ Α ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A112/346/2302,8787/>

BIBΛΙΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ Β ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2298/Neoelliniki-Glossa_B-Gymnasiou_empl/

Ερμηνευτικό λεξικό Νεοελληνικής Γλώσσας Γυμνασίου:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A112/459/3008,12098/>